

İstanbul, Gedikpaşa Tarihi Kent Dokusuna Yönelik Bir Araştırma

A Research Project on the Traditional Urban Texture of Gedikpaşa

Zeynep ARSAN OZAN, Banu ÇELEBİOĞLU

ÖZ

Bu çalışma; İstanbul ili, Fatih ilçesi, Gedikpaşa semtinin tarihi gelişimi, sosyal ve fiziki değişim sürecinin araştırılması, semtte yer alan korunması gerekli kültür varlıklarının belgelenmesi, semtin sosyal ve fiziksel dokusunun sürdürülebilirliğine yönelik önerileri içermektedir. Tarihi Roma dönemine kadar uzanan Gedikpaşa semti farklı etnik grupların yüzyıllarca bir arada yaşadığı ve bu grupların sosyo-kültürel özellikleriyle zenginleşmiş bir yerleşmedir. Fatih döneminden başlayarak çeşitli devirlerde semtte inşa edilen anıtsal yapılar, 19. yüzyıla tarihlenen geleneksel konut dokusu ve aksiyal sokak yapısı semtin ana görüntüsünü oluşturmaktadır. Yerel halkın semti 1960'lardan itibaren terk etmeye başlamasıyla, Gedikpaşa öncelikle sosyal, sonrasında fiziksel değişim dönemine girmiştir. Yüzyıllar boyunca konut alanı olarak kullanılan bölge ticari bir alana dönüşmüş, geleneksel doku büyük ölçüde yok olmuştur. Günümüzde ise semtin ticaret ve turizm ağırlıklı bir bölgeye dönüştürülmesi planlanmaktadır. Çalışma kapsamında Gedikpaşa semtinin geçmişteki ve günümüzdeki durumu belgelenmiş, sahip olduğu sosyo-kültürel ve mimari özellikleri tespit edilmiştir. Bu analizler ışığında bölgedeki sosyal ve fiziki dokunun nitelikli, sürdürülebilir bir kimliğe sahip olmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Gedikpaşa; koruma; kültür mirası; tarihi çevre; Tarihi Yarımada.

ABSTRACT

This study consists of research about the historical development of the Gedikpasa neighborhood in the Fatih district of Istanbul, Turkey, an analysis of the social and physical changes in this neighborhood over the centuries, documentation of existing historical buildings, and a recommendation about preserving and restoring the cultural heritage of Gedikpasa. Gedikpasa was established in Roman times. Various ethnic groups have lived and co-existed in the district over the centuries and have contributed to the diverse socio-cultural characteristics of the neighborhood. Monuments were built during the reign of Fatih Sultan Mehmet and the traditional building architecture of Gedikpasa, consisting of a grid street plan formation, was formed in the 19th century. Local residents of Gedikpasa started to leave the neighborhood in the 1960s, which led to a social change, followed by an architectural change. Gedikpasa was transformed from a mainly residential area into a commercial area, and as a result, the traditional characteristics have largely disappeared. Today, Gedikpasa is mainly ruins. The local government has plans in place to convert the neighborhood into a touristic and commercial area. As part of this study, both the historical and the current state of Gedikpasa were documented, and socio-cultural and architectural features were analyzed. A recommendation for the preservation and restoration of the social and physical heritage of the district was developed as a result of this analysis.

Keywords: Gedikpasa; conservation; cultural heritage; historic environment; Historical Peninsula.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul

Başvuru tarihi: 11 Eylül 2017 - Kabul tarihi: 20 Eylül 2017

İletişim: Banu ÇELEBİOĞLU. e-posta: banu.celebioglu@gmail.com

© 2017 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2017 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

İçinde yaşadığımız kent sürekli değişen ve dönüşen bir yerleşim. İstanbul yıllar içerisinde gereklilikler nedeniyle geçirdiği değişimi günümüzde büyük ölçüde ekonomik odaklı sebeplere bağlı olarak yaşıyor ve bunun sonucunda tarihi çevreler dönüşüme uğruyor.

Çalışma alanı olarak seçilen Gedikpaşa semti de böyle bir tehlikenin altında ve günümüze gelinceye kadar, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren geleneksel dokusunu büyük ölçüde yitirmiş. 1960'lardan itibaren gerçekleşen konut-kullanıcı değişimiyle semtte başlayan dönüşüm, günümüzde bilinçsizlik, kültür varlığı yapılarıdaki niteliksiz uygulamalar ve dokuya uyumsuz yeni yapılar nedeniyle korumaya karşıtı bir yönde ilerlemekte.

Bu çalışmanın amacı; İstanbul, Gedikpaşa semtinin tarihsel süreçteki değişimini belgelemek, bu süreçteki fiziksel ve sosyal dönüşümün tarihi çevre üzerindeki etkilerini tespit etmektedir. Ayrıca semtteki kültür varlıklarının mevcut durum tespitlerinin yapılması yoluyla, gelecekte yapılacak araştırmalara bilimsel kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır. Gedikpaşa semtinin geçmişteki ve günümüzdeki mimari, sosyal özelliklerinin analiz edilmesi, kentsel ve sosyal dokunun sürdürülebilirliğine yönelik öneriler geliştirilmesi de çalışmanın diğer bir amacıdır.

Gedikpaşa Semti Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi

Gedikpaşa adını, semtte bir çifte hamam, günümüze ulaşmamış bir cami ve medrese yaptıran Fatih Sultan Mehmet dönemi devlet adamlarından Gedik Ahmet Paşa'dan almaktadır.¹ Tarihi Yarımada'nın Marmara Denizi'ne bakan güney yamacında konumlanan, Mimar Hayrettin Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Gedikpaşa semti Emin Sinan, Küçük Ayasofya, Kadırga, Şahsuvar, Muhsine Hatun, Nişanca, Mimar Kemalettin ve Beyazıt mahalleleri ile çevrili, Kumkapı ve Çarşıkapı semtlerine komşudur. Semt önceleri Eminönü ilçesine bağlıyken, 6 Mart 2008 tarihinden itibaren 5747 sayılı kanunla Fatih Belediyesi'ne katılmıştır.

Gedikpaşa, Bizans döneminin Kontoskalion (Kumkapı) olarak bilinen liman bölgesinin kuzeyinde ve Osmanlı dönemine ait Kapalı Çarşı'nın güneyinde yer almaktadır. Çalışma alanı, limana, şehrin ana caddesi olan Mese'ye (bugünkü Divanyolu Caddesi), I. Constantinus zamanında yapılan Forum Constantini ve I. Theodosius zamanında yapılan Forum Tauri adlı meydanlara yakınlığı dolayısıyla, Roma döneminde önemli bir yerleşim bölgesi olmuştur (Şekil 1). Beyazıt Kumkapı arasındaki yamaçlar Konstantinopolis'in en yoğun sivil yerleşim bölgelerinden biri olup, Kapitulum olarak adlandırılmaktaydı.² Çalışma alanında tespit edilen

Şekil 1. Mamboury'nin 1453 öncesi İstanbul haritasında Gedikpaşa semti.

Roma dönemine tarihlenen sarnıç kalıntıları da semtin o yıllarda yerleşim bölgesi olduğuna ilişkin somut veriler olarak nitelendirilebilir.

Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiğinde Byzantion'un harap ve nüfusunun azalmış olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Fatih şehrin iskanına ve imarına öncelik vermiş, çalışma alanı olan Gedikpaşa da şehrin ilk iskan edilen yerlerinden biri olmuştur.³ 15. yüzyılda sürgünlerle Anadolu, Rumeli ve Karadeniz ülkelerinden Müslim ve gayrimüslim grupların şehre yerleştirildiği bilinmektedir⁴ (Şekil 2, 3). Gedikpaşa semtine iskan çalışmaları sırasında Karaman Rumları ve sonrasında Bursa Ermenileri yerleştirilmiştir.

Semt, sahildeki Kumkapı ile ayrılmaz bir kültürel ve günlük hayat bütünlüğü içindedir. Osmanlı döneminde, Haliç ve Eminönü kadar işlek bir ticari bölge olmasa da, Kumkapı'daki balıkçılık ve Langa bostanlarından gelen ürünlerin satışıyla zenginleşen bir pazar mahallesidir. Ayrıca Rum halkı için Gedikpaşa ve Kumkapı'yı ayıran Çifte Gelinler Caddesi'nin ekonomik açıdan bir sınır oluşturduğu, cadde'nin kuzey kısmında yer alan Gedikpaşa'da gelir düzeyi yüksek, alt kısımdaki Kumkapı'da ise gelir düzeyi düşük işçi ve yoksul kesimin yerleştiğinden bahsedilmektedir.⁵

Bölgenin coğrafi yapısı kuzey-güney aksında Yeniçeriler Caddesi'ne bağlanan dik yokuşlar, doğu-batı aksında ise düz, eğimsiz sokaklar şeklindedir. Gedikpaşa Caddesi, Bali Paşa Yokuşu ve Tiyatro Caddesi kuzey-güney yönünde yaklaşık yüzde 10 eğime sahip ana yokuşlar, Çifte Gelinler Caddesi ve Emin Sinan Hamamı Sokak ise doğu-batı aksında yer alan eğimsiz ana sokaklardır. Sur içinin birçok kesimi

¹ 1459 tarihinde, Osmanlı ileri gelenlerinden kentin içinde, kendi isimleriyle anılacak bir bölge seçmeleri ve buralara cami, hamam ya da çarşı yapımları istendiği bilinmektedir. ² Hürel, 2016.

³ Eyice, 2006.

⁴ Ortaylı, 2015.

⁵ Basut, 2002.

Şekil 2. Braun ve Hogenberg'in 1572 tarihli İstanbul gravüründe Gedikpaşa semti.⁶

Şekil 3. 1839 tarihli Moltke Haritası'nda Gedikpaşa semti.

gibi ahşap evlerden meydana gelen bir yerleşme olan Gedikpaşa, geçirmiş olduğu yangınlar sonucunda 19. yüzyılın ortalarında kagir yapılardan oluşan aksiyal yerleşim düzenine sahip bir semte dönüşmüştür (Şekil 4).

Pervititch Haritası 20. yüzyılın ilk dönemine tarihlenmesine rağmen, 1865 ve 1923 yılları arasında Gedikpaşa'da kayıtlı bir yangın olmayışından ve yapıların giriş kapılarında

tespit edilen tarihlerin 19. yüzyılın son çeyreğine ait olduğundan dolayı 1923 tarihli haritanın 19. yüzyıl sonundaki yapı düzenini de gösterdiği söylenebilir (Şekil 5, 6).

Gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı Gedikpaşa'daki konut alanları siyasal kararlar sonucu kullanıcıların göç et-

⁶ http://historiccities.huji.ac.il/turkey/istanbul/maps/braun_hogenberg_I_51.html

Şekil 4. 1918 tarihli Necip Bey Haritası ve hava fotoğrafında Gedikpaşa semtinin aksiyal sokak yapısı.

Şekil 5. 1882 tarihli Ayverdi Haritası'nda Gedikpaşa semti.

mesiyle 1960'lardan itibaren işyerlerine dönüşmeye başlamışlardır. Zaman içerisinde semtte değişen sosyal yapıyla birlikte fiziksel çevre de özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Bölgedeki geleneksel sıraevlerin yerini gabari, parselasyon ve cephe düzeni açısından bölgedeki özgün dokuya aykırı yüksek yapılar ve nitelsiz restorasyon uygulamaları almıştır. Ticari işleve yönelik olarak değişime uğrayan sivil mimarlık örnekleri özgünlüklerini büyük ölçüde kaybetmiş, bir kısmı ise bakımsız ve terkedilmiş durumdadır.

Şekil 6. 1923 tarihli Pervititch Haritası'nda Gedikpaşa semti.

Gedikpaşa Semtinin Kültür Varlıkları Açısından Değerlendirilmesi

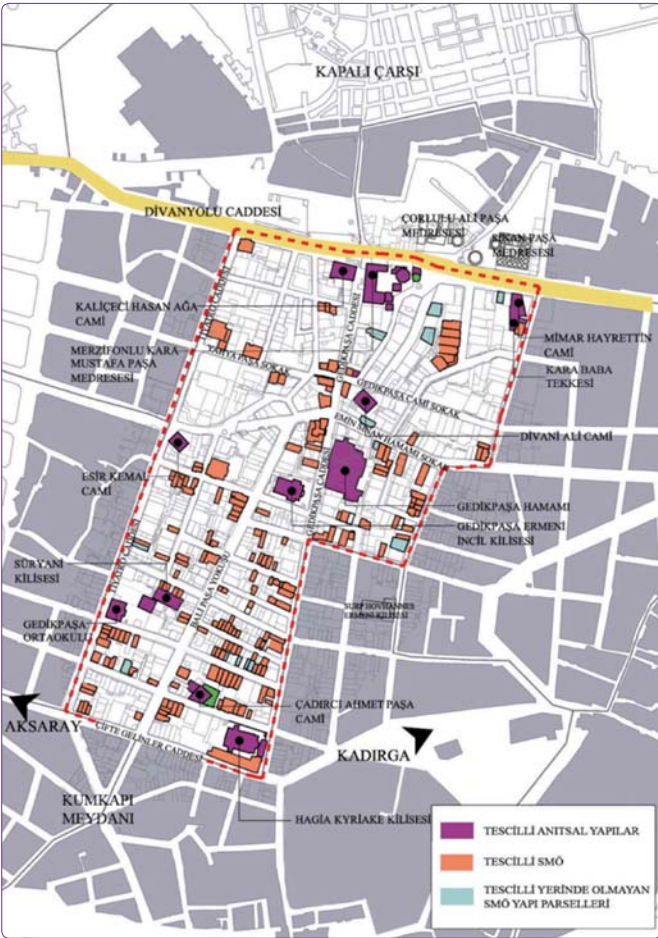
Çalışma alanı kuzeyde Yeniçeriler Caddesi, batıda Tiyatro Caddesi, güneyde Çifte Gelinler ve Kadırga Limanı Caddeleri, doğuda ise Dönem ve Gedikpaşa Caddeleri ile sınırlanmaktadır. Gedikpaşa semti, Yeniçeriler Caddesi (yaklaşık 52.00 kotu) ve Çifte Gelinler Caddesi (yaklaşık 7.00 kotu) arasında yaklaşık olarak 45 metrelik kot farkı bulunan bir bölgedir. Semtin bu yokuşlu yapısı Tiyatro Caddesi, Bali Paşa Yokuşu ve Gedikpaşa Caddesi'nden denize açılan vistalar sağlamaktadır (Şekil 7). Çalışma alanının

Şekil 7. Tiyatro Caddesi'nden denize açılan vista noktası (a), Bali Paşa Yokuşu'ndan denize açılan vista noktası (b) [yazara aittir].

Şekil 9. Gedikpaşa Hamamı kubbelerine bakış, 2015 [yazara aittir].

Şekil 8. Gedikpaşa çalışma alanı sınırları.

ortasından geçen Bali Paşa Yokuşu Kumkapı Meydanı'na doğru inmekte olup, Pervititch Haritaları'nda meydana sahile bağlandığı görülmektedir. Günümüzde ise bu bağlantı 1950'li yıllarda açılan Kennedy Caddesi'nden dolayı kesilmiş durumdadır. Çalışma alanının Yeniçeriler

Şekil 10. Çadircı Cami Sokak'tan Hagia Kyriake Kilisesi [yazara aittir].

Caddesi'ne yakın olan kuzey kesiminde ticari yapıların ağırlıkta olduğu, Çifte Gelinler Caddesi'ne doğru inildikçe konut + ticaret fonksiyonunun arttığı ve geleneksel yapıların yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Çalışma alanında yer alan yapı adedi 705 olup, 223 yapı parseli tescillidir (Şekil 8).

Anıtsal Yapılar

Gedikpaşa'da yer alan anıtsal yapılar; Rum, Ermeni ve Süryani cemaatlerine ait 3 kilise, 5 cami, 1 hamam, 1 çeşme, 1 medrese ve günümüzde idari yapı olarak kullanılan bir okul binasıdır. Semtteki anıtsal yapıları ilk inşa edilme tarihlerine göre sıraladığımızda, 15. yüzyıl yapıları olarak; Gedikpaşa Hamamı (Şekil 9), Esir Kemal Cami, Çadircı Ahmet Cami, 16. yüzyıl yapıları olarak; Mimar Hayrettin Cami, Kalıçeci Hasan Ağa Cami, Hagia Kyriake Kilisesi (Şekil 10), 17. yüzyıl yapıları olarak; Divanı Ali Cami, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi, 18. yüzyıl yapıları olarak Kethuda Canfeda Kadın Çeşmesi (Şekil 11), 19. yüzyıl yapıları olarak Katolik Süryani Kilisesi ve Manastırı, 20. yüzyıl yapıları olarak da Gedikpaşa Ermeni İncil Kilisesi'ni sayabiliriz. Söz konusu yapıların, semti etkileyen yangın ve depremler sonucu gerçekleştirilen onarım, yeniden inşa vb. faaliyetlerden dolayı ilk inşa edildikleri döneme göre değişmişlerdir.

Şekil 11. Kethüda Canfeda Kadın ve Hazinekar Şevkinihal Usta Çeşmesi, 2015 [yazara aittir].

Sivil Mimarlık Örnekleri

Gedikpaşa, büyük bir kısmı 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen geleneksel konut dokusuyla sivil mimarlık örnekleri açısından zengin bir mimari birikime sahiptir. Semtteki gele-

nel yapı tipleri tek ev, ikiz ev ve sıra ev olarak nitelendirilebilir. Sıraevlerin büyük bir kısmı yan parsellerinin yıkılıp yeniden yapılmasından dolayı günümüzde bu özelliklerini kaybetmişlerdir. Bölgedeki sivil mimarlık örneği yapılar, giriş cephelerindeki düzen, kat silmeleri, pilastırlar, söveler, cumba altı konsolları, balkon korkuluklarındaki demir işçiliği gibi öğelerle geleneksel dokuya dair izler barındırmaktadır (Şekil 12). Konut cephelerinin ortak özelliği, bitişik nizam parcel düzeninden dolayı çıkma ve cumbaların geniş bir kullanım alanına sahip olmasıdır. Bu sayede üst katlarda iç-dış mekan ilişkisi ve yaşama alanı artmış, içeri daha çok ışık alınması sağlanmıştır. Zemin katta doğrudan sokaktan veya birkaç basamakla geriye çekilerek oluşturulmuş bir ara geçiş mekanıyla ulaşılan ana giriş kapısı ve her iki yanında pencerelerin bulunduğu bir cephe düzeni oluşturulmuştur. Basamaklarla ulaşılan yapılar kısmî bodrum kata sahiptir, günümüzde çoğu yapıda bodrum pencereleri ticari işleve yönelik olarak büyütülmüştür. Konutların giriş kapıları metal veya ahşap malzemenin imal edilmiş olup, cephenin orta aksında veya orta aksın yanında konumlanmaktadır. Semtteki uygulamaların da cumbalar, çoğunlukla orta aksta yer almakta, tek kat ya

Şekil 12. Gedikpaşa'dan geleneksel konut örnekleri, 2015 [yazara aittir].

da birkaç kat devam etmekte ve birçok örnekte bir balkonla sonlanmaktadır. Bölgedeki cumbaların büyük kısmının duvarları tuğla ve demir putrel döşemelidir. Çoğunlukla dekoratif bir silmeyle sonlanan cumbaların altlarında bitki motifli dökme demir ve bezemeli konsollar gibi öğeler kullanılmıştır. Cepheler de genellikle bir silmeyle sonlanmakta olup, silmeler düz veya bitkisel motifli furuşlarla belirginleştirilmiştir.

Geleneksel yapılar çoğunlukla tüm parselde oturmakta, ön bahçeye sahip olmayıp girişler sokaktan sağlanmaktadır. Yapıların zemin katlarında yapının büyüklüğüne göre bir veya iki oda, depo veya wc hacimleri, ahşap bir merdivenle ulaşılan birinci katta ise sofa ve etrafında konumlanan bir veya iki oda yer almaktadır.

Bölgenin Mevcut Durum Analizleri

Gedikpaşa yüzyıllar boyunca kültürel, mimari ve sosyal açıdan zenginliğini korumuş, günümüzde ise bu özelliklerini kaybetme tehlikesi içerisinde bulunan bir bölgedir. Bölgede yapılacak her türlü tespit ve belgeleme çalışması bu yok oluşu ve değişimi kültürel ve mimari açıdan engellemeyecek olsa bile arşiv niteliğinde taşıyacaktır. Bölgenin sosyal ve kültürel kimliği günümüzde tamamıyla değişmiştir. Bununla birlikte yapılacak tespitler ve önerilerle bölgede korunmuş geleneksel mimari dokunun çağdaş koruma kavramları ışığında değerlendirilmesiyle mevcut durumun güncel ihtiyaçlara yönelik olarak nitelikli bir biçimde işlevlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Kat Adedi Analizi

Çalışma alanındaki yapıların çoğunluğu mevcutta 4 ve 5 katlıdır (Şekil 13, 14). 1923 tarihli Pervititch Haritaları'nda ise bölge genelinde 3 ve 4 katlı kagir yapıların yoğun olduğu görülmektedir. Günümüzde kagir binalara eklenen katlardan ve yeni yapılan betonarme yapılardan dolayı bölge genelinde kat yüksekliklerinin arttığı gözlemlenmiştir.

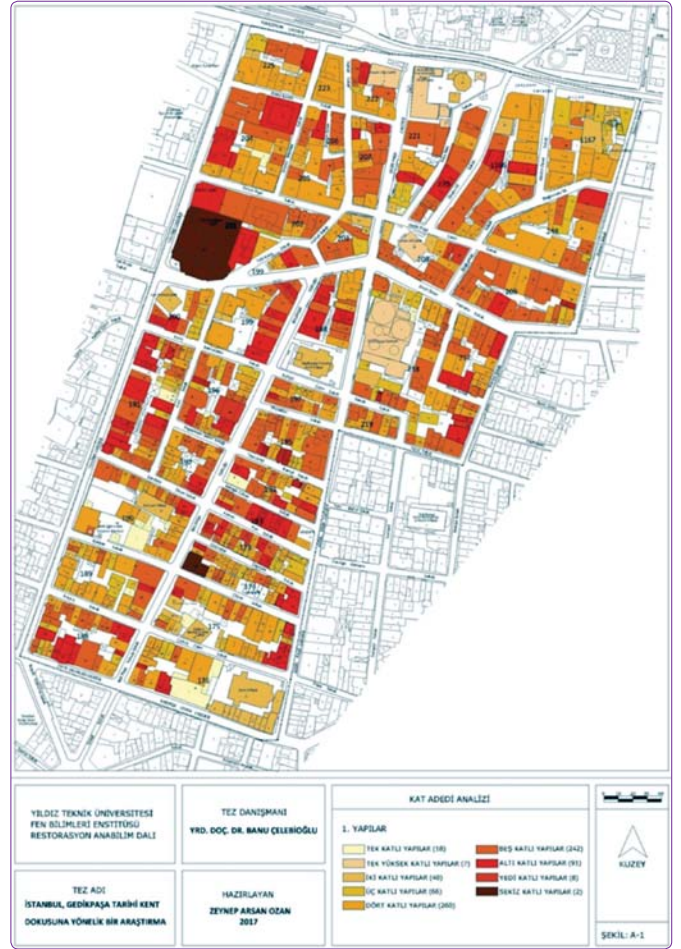
İşlev Analizi

Geleneksel dokunun yoğun olduğu Kadırga Limanı Caddesi ve Esirci Kemalettin Sokak arasında kalan bölgede 19. yüzyıl yapılarının aralarına 1970'li yıllara tarihleyebileceğimiz han yapıları inşa edilmiş olup, ticaret işlevi bu yapılarda yoğunlaşmıştır. Yeniçeriler Caddesi'ne doğru çıkıldıkça zemin katları ticari işleve sahip apartmanların zaman içerisinde sadece ticaret işlevine döndükleri görülmektedir. Çalışma alanında konut işlevine sahip yapıların yaklaşık olarak üçte biri tescilli sivil mimarlık örnekleridir.

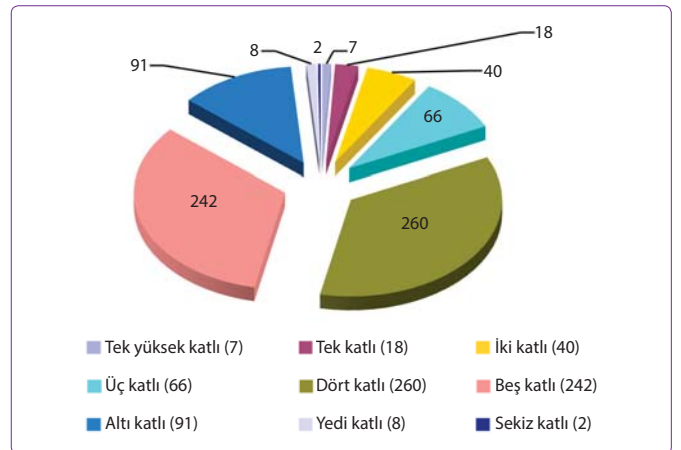
Gedikpaşa bölgesinde yapılan işlev analizi sonucunda, 681 yapıdan 32 adedinin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Kullanılmayan yapıların 26 adedi tescilli sivil mimarlık örnekleri olup, bir kısmı terk edilmiş, bir kısmı ise yanmış veya yıkılmış durumdadır (Şekil 15, 16).

Yasal Statü Analizi

Çalışma alanında incelenen 705 yapı parselinden 190 adedi tescilli sivil mimarlık örneği, 18 adedi tescilli anıtsal

Şekil 13. Kat Sayısı Analizi.

Şekil 14. Kat Sayısı Dağılımı.

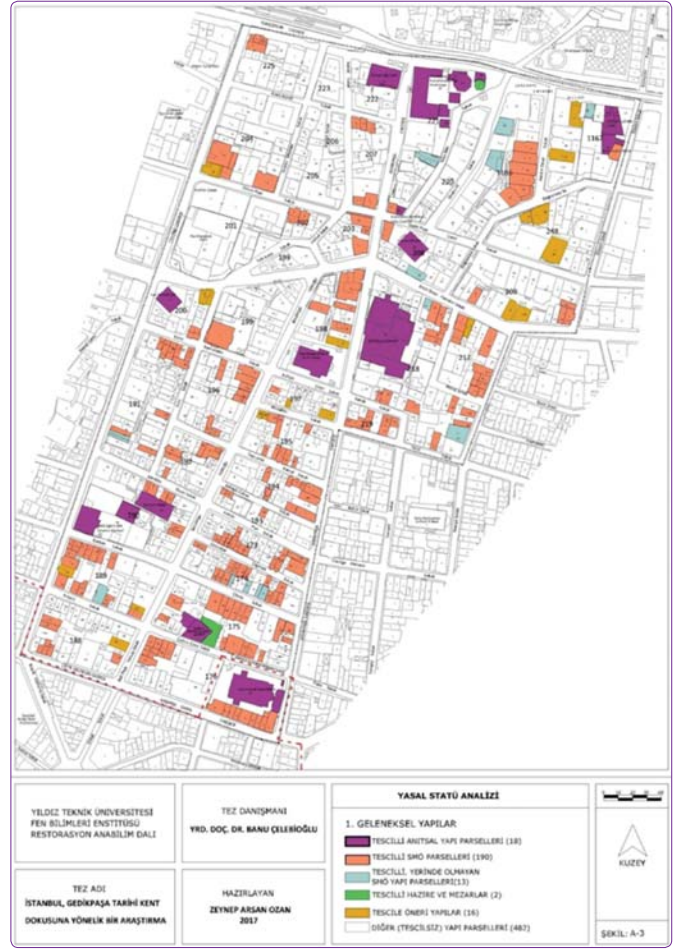
yapı, 13 adedi tescilli yerinde olmayan yapı parseli ve 2 adedi tescilli haziredir (Şekil 17, 18).

Yapım Tekniği ve Malzeme Analizi

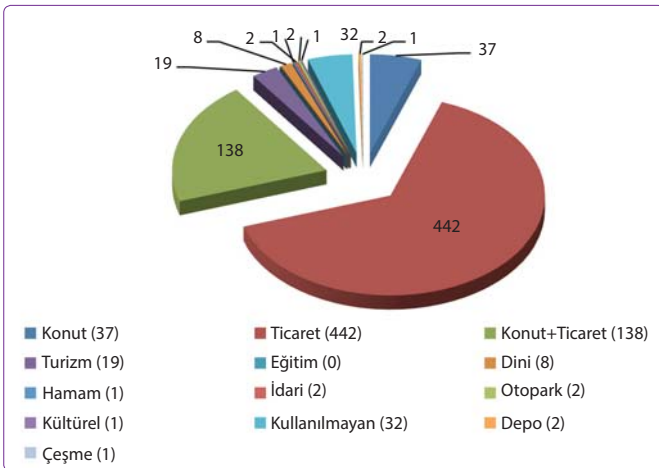
Çalışma alanında incelenen 698 yapıdan 148 adedi yığma kagir, 2 adedi yığma ve ahşap karkas (zemin kat kagir, üst katlar ahşap), 4 adedi ahşap cumbalı yığma yapı, 1 ade-

Şekil 15. İşlev Analizi.

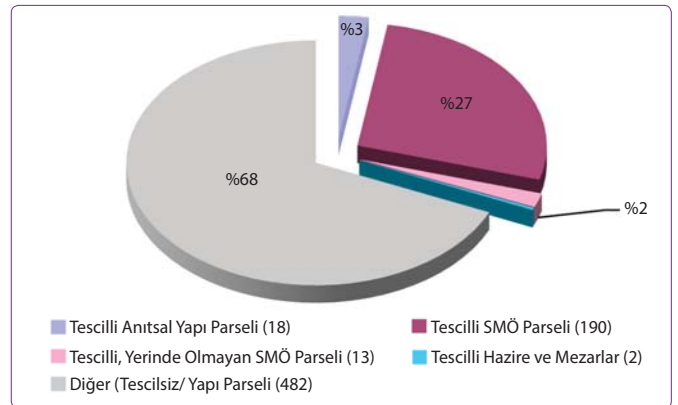
Şekil 17. Yasal Statü Analizi.

Şekil 16. İşlev Analizi Dağılımı.

di çelik karkas, 542 adedi betonarme yapıdır (Şekil 19, 20). Gedikpaşa semtinin araştırmaya konu olan bölgesinde ahşap karkas yapıya rastlanmamıştır.

1923 tarihli Pervititch Haritası'nda Yeniçeriler Caddesi ve Gedikpaşa Cami Sokak arasında kalan bölgede ahşap

Şekil 18. Yasal Statü Dağılımı.

yapıların yoğun olduğu görülmektedir ancak günümüzde ahşap yapıların yerini ticari işleve sahip betonarme yapılar almıştır (Şekil 21, 22).

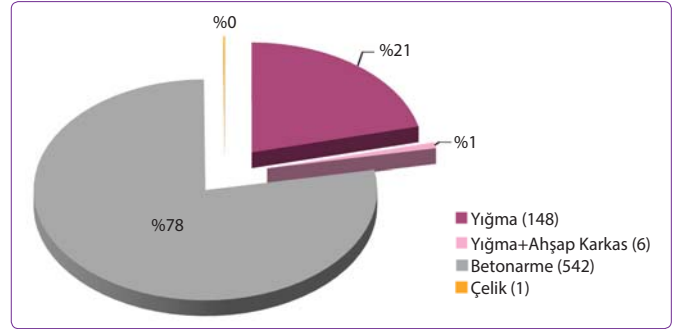
Strüktürel Durum Analizi

Gedikpaşa semtinde strüktürel durum analizinin lejandı "Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı"nda yer alan onarım uygulamalarında belir-

Şekil 19. Yapım Tekniği ve Malzeme Analizi.

Şekil 20. Yapım Tekniği ve Malzeme Dağılımı.

tilen kriterler esas alınarak oluşturulmuştur. Basit onarım gerektiren yapılar bozulan ya da eksilen bölümleri aynı malzeme ve biçimle değiştirilmesi gereken, esaslı onarım gerektiren yapılar ise ciddi önlemler alınması ve rölövestitüsyon-restorasyon projesine dayalı uygulama yapılması önerilen yapılardır (Şekil 23).

Korunmuşluk Durumu Analizi

Çalışma alanında korunmuşluk durumuyla ilgili analizlerde 199 adet tescilli kültür varlığı değerlendirilmiştir (Şekil 24, 25).

Özgünlüğü korunmuş olarak sınıflandırılan yapılar, taşıyıcı sisteminde bir sorun gözlenmeyen, cephe düzeni ve gabari olarak günümüze kadar korunmuş yapılar olup, çalışma alanında bu tanıma uyanlar genellikle anıtsal yapılar ve konut işlevini sürdüren yapılardır (Şekil 26). Özgünlüğü kısmen korunmuş olarak sınıflandırılan yapılar, cephe düzeni kısmen değişime uğramış, yapılan müdahaleler az

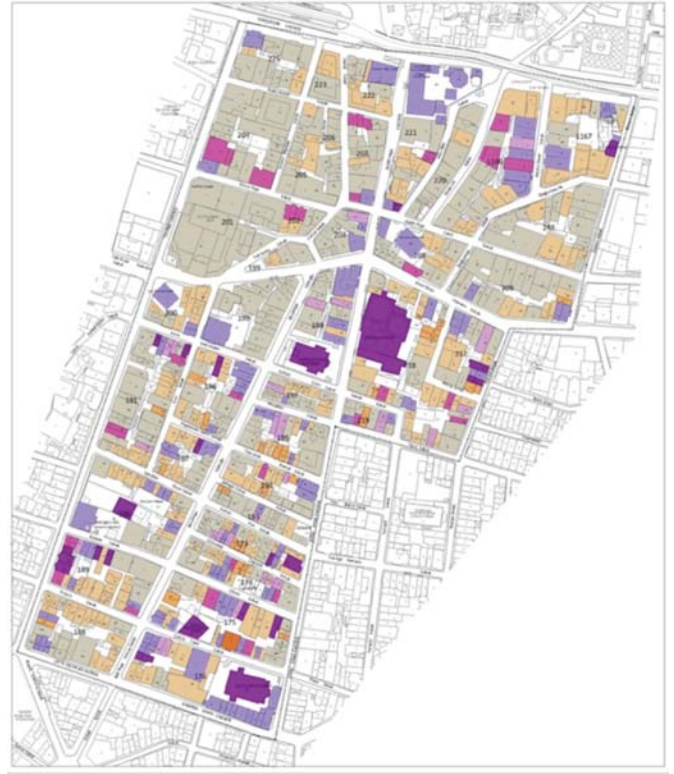

Şekil 21. Pervittitch Haritası'nda ahşap yapıların (sarı renkle gösterilmiş) yoğun olduğu bölge.

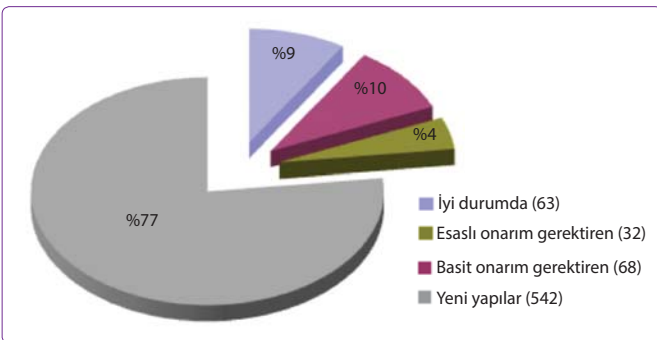
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ RESTORASYON ANABİLİM DALI	TEZ DANIŞMANI YRD. DOÇ. DR. BANU ÇELİBİÖĞÜ	STRÜKTÜREL DURUM ANALİZİ	ŞEKİL: A-5
TEZ ADI İSTANBUL, GEDİRPAŞA TAHHİ KENT DOKUSUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	HAZIRLAYAN ZEYNEP ARSAN OZAN 2017	TEZ ADI İSTANBUL, GEDİRPAŞA TAHHİ KENT DOKUSUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	HAZIRLAYAN ZEYNEP ARSAN OZAN 2017

Şekil 22. Strüktürel Durum Analizi.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ RESTORASYON ANABİLİM DALI	TEZ DANIŞMANI YRD. DOÇ. DR. BANU ÇELİBİÖĞÜ	KORUNMUŞLUK DURUMU ANALİZİ	ŞEKİL: A-6
TEZ ADI İSTANBUL, GEDİRPAŞA TAHHİ KENT DOKUSUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	HAZIRLAYAN ZEYNEP ARSAN OZAN 2017	TEZ ADI İSTANBUL, GEDİRPAŞA TAHHİ KENT DOKUSUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	HAZIRLAYAN ZEYNEP ARSAN OZAN 2017

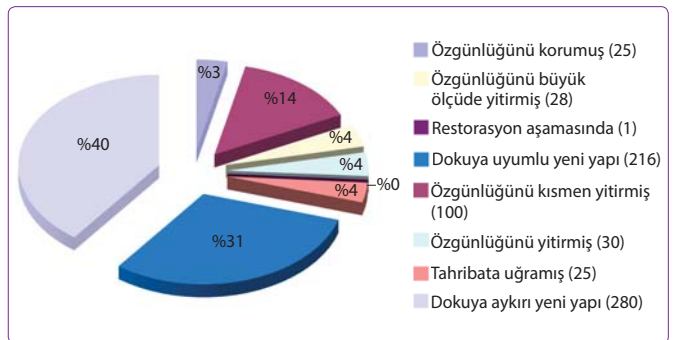
Şekil 24. Korunmuşluk Durumu Analizi.

Şekil 23. Strüktürel Durum Dağılımı.

olanlardır. Cephe ve kütle bazında gerçekleştirilen analizler sonucunda, tescilli yapıların %48'lik kısmı bu tanıma uymakta olduğu, çoğunlukla zemin katlarında ticari işleve yönelik müdahaleler sonucu bu duruma geldikleri tespit edilmiştir. Özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş yapılar, cephe düzeni değiştirilmiş ve niteliksiz müdahalelere maruz kalmış yapılardır (Şekil 27).

Özgünlüğünü yitirmiş yapılar ise yapım sistemi, cephe düzeni, kapı pencere vb. gibi mimari öğeleri değiştirilmiş

Şekil 25. Korunmuşluk Durumu Dağılımı.

yapılar olarak sınıflandırılmıştır. Çalışma alanında genellikle niteliksiz onarımlar sonucunda yapıların özgünlüğünü kaybetmiş olduğu gözlemlenmiştir. Tahribata uğramış yapılar strüktürel olarak kötü durumda olan terkedilmiş yapılar olup, yıkıntı halinde olmayanlar özgünlüklerini büyük ölçüde korumaktadır.

Kullanım Durumu Analizi

Çalışma alanındaki yapı stoğunun yaklaşık olarak %95'i tümüyle kullanılmakta olup, bu yapılar dolu olarak tanım-

Şekil 26. 196 Ada 17 Parsel (a), 217 Ada 16 Parsel (b) ve 191 Ada 26 Parselde (c) yer alan özgünlüğü korunmuş tescilli yapılar [yazara aittir].

Şekil 27. 217 Ada 10 Parsel (a), 218 Ada 3 Parsel (b) ve 219 Ada 11-12 Parselde (c) yer alan özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş tescilli yapılar [yazara aittir].

lanmıştır (Şekil 28, 29). Kısmi dolu olarak tanımlanan yapılar, genellikle zemin katları atölye olarak kullanılan, üst katları kullanılmayan yapılar olup, semtte bu tanıma uyan 5 adet yapı tespit edilmiştir. Analiz sonucunda, boş olarak tanımlanan 22 yapının 19 adedi, kısmen dolu olarak nitelendirilen yapıların ise tümünün tescilli parsellerde yer aldığı tespit edilmiştir.

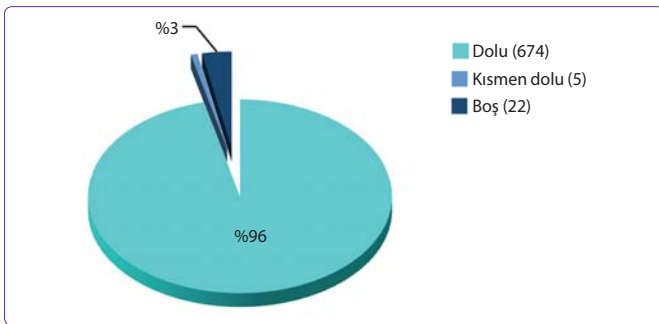
Gedikpaşa Kentsel Dokusunda Meydana Gelen Değişim

Gedikpaşa semtindeki kentsel doku yıllar içerisinde yan-

gınlar, depremler, imar hareketleri ve sosyolojik değişimler sonucu dönüşüme uğramıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gedikpaşa ızgara planlı sokak dokusuna sahip, bitişik düzenli kagir yapılardan oluşan bir yerleşime dönüşmüştür. Semtin geleneksel dokusu 1923 tarihli Pervititch Haritaları'nda görüldüğü üzere bitişik nizamlı 3-4 katlı kagir yapılar, konutların arka bahçelerini oluşturan avlular ve yer yer boş bırakılmış parsellerdeki yeşil alanlardan oluşmaktadır. 1970'lerden sonra konut sahipleri Gedikpaşa semtini terketmeye başlamış bunun sonucunda öncelikle kullanıcılar, zaman içerisinde ise yapıların işlevi değişmiştir.

Şekil 28. Kullanım Durumu Analizi.

Şekil 29. Kullanım Durumu Dağılımı.

Gedikpaşa'daki konutların bir kısmı nitelik değiştirip beka-
revi, küçük işyeri ve atölyelere (ayakkabıcılık), bir kısmı ise
yıkılarak çok katlı han yapılarına veya apartmanlara dönüş-
türülmüştür. 1999 yılından itibaren imalatçıların büyük bir
kısmının İkitelli Sanayi Bölgesi'ne taşınmaya başlamasıyla
semtteki boş yapı adedi artmış, hem fiziki hem de sosyal
anlamda niteliksiz bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Günümüz-
de ise semt turizm ve ticaret işlevine sahip bir bölge haline
getirilmek istenmekte, turizm birimleri her geçen gün art-
maktadır.

Sosyo-kültürel Değişim

Gedikpaşa'nın 19. yüzyıl ortalarında şekillenmeye baş-
layan geleneksel dokusu, semtin sosyo-kültürel yapısının
değişimiyle dönüşüme uğramıştır. Gedikpaşa'daki sosyolo-
jik yapının değişmesi ilk olarak 1. Dünya Savaşı sonrasında
nüfus mübadeleleriyle başlamış, bölgede yaşayan azınlık
halk bu olaylardan etkilenmiştir. Savaştan sonra Gedikpa-
şa'daki Ermeni nüfusunun bir kısmının Avrupa'ya, bir kıs-
mının ise Tarihi Yarımada dışına yerleştiği bilinmektedir.⁷
Bölgenin sosyal yapısını asıl etkileyen olaylar ise, azınlıklara
uygulanan vergiler, 6-7 Eylül (1955) olayları ve 1974 tarihli
Kıbrıs Barış Harekatı'dır. Bu süreçte azınlıklar bölgeyi terk
ederken, ekonomik nedenlerle kırsal kesimden kente göç
eden dar gelirli nüfus artmış, bölgedeki demografik yapı
değişmeye başlamıştır. Ekonomik ve siyasal kararlar sonu-
cu meydana gelen göçler sonucu, Gedikpaşa'nın sosyal ve
fiziki yapısı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Gedikpaşa'da-
ki değişimin ana etkeni göçtür, diğer değişimler bu etke-
ne bağlı olarak gerçekleşmiştir. Zaman içerisinde semtin
konut yoğunluklu fiziki yapısı ticaret ağırlıklı bir duruma
gelmiş, tek aileye ait olan kültür varlıklarının plan şemaları
birkaç aileye, imalathane, depo vb. fonksiyonlara hizmet
etmesine yönelik müdahalelere maruz kalmıştır. Asıl sahip-
leri tarafından terkedilen yapıların bir kısmı ise yıkılarak,
ticaret işlevine hizmet eden betonarme yapılara dönüştü-
rülmüştür. Ayakkabı ve deri esnafının yoğun olarak bulun-
duğu 1970-1999 yıllarından sonra ise semtteki sosyal ve
fiziki kimlik yeni bir dönüşüm sürecine girmiş, planlama ka-
rarları gereği esnafın bölgeyi terk etmesiyle semtteki can-
lılık azalmıştır. Günümüzde Gedikpaşa güvensiz, niteliksiz
bir semt imajı çizmekte ve bölgeye ilişkin imar planlarında
sosyal doku ve kullanıcılar göz önüne alınmadığından gele-
ceği belirsizleşmektedir. Semtin günümüzdeki kullanıcıları
Türkiye'nin farklı bölgelerinden ve Türki Cumhuriyetlerden
çalışmak için gelen dar gelirli halk kesimidir.

Fiziksel Değişim

Gedikpaşa 19. yüzyılda şekillenen aksiyal sokak dokusu
özelliğini büyük ölçüde korumaktadır. Bölgeye ilişkin Ayver-
di, Alman Mavileri, Necip Bey, Pervititch Haritaları ile hali-
hazır durum karşılaştırıldığında, semtte sokak dokusuyla
ilgili tek değişimin yapı adalarının ortasından geçirilen yeni
sokaklar olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 30). Bu sokaklardan
biri olan Abidin Daver Sokak, Doğramacı Sokak'ı Yeniçeri-
ler Caddesi'ne bağlamaktadır ve hava fotoğrafları ile 1934
tarihli İstanbul Şehir Rehberi'ndeki harita karşılaştırıldığın-
da bu sokağın 1934 ile 1946 yılları arasında açılmış olduğu
tespit edilmiştir. Diğer bir sokak ise Tatlı Kuyu Sokağı olup,
Emin Sinan Hamamı Sokak'ı Tiyatro Caddesi'ne bağlamak-
tadır ve hava fotoğrafları incelendiğinde 1982 tarihinden
sonra açıldığı anlaşılmaktadır. Bahsedilen sokakların açıl-
ması sırasında birçok yapının yıkıldığı, yok olan yapılar ara-

⁷ İstanbul Ansiklopedisi, 1974, 11: 6073.

Şekil 30. Gedikpaşa semtinde yeni açılan sokaklar.

sında Pervititch Haritaları'nda ahşap lejandıyla gösterilen Muzaffer Bey Konağı ve Amerikan Dispanseri olarak kullanılan diğer bir ahşap konağın yer aldığı tespit edilmiştir.

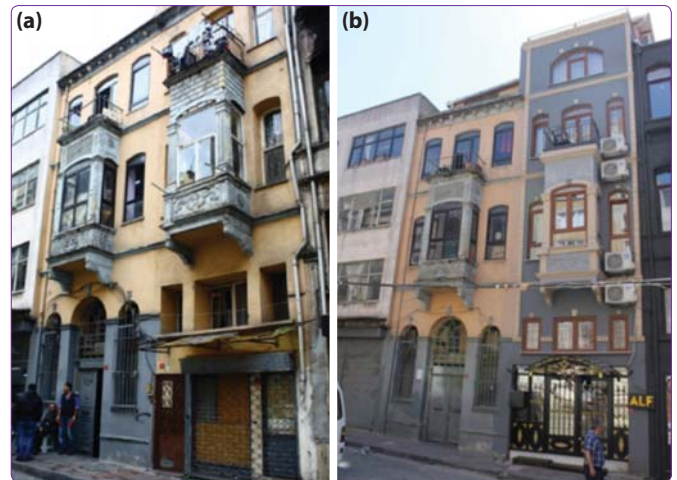
Semtteki kentsel doku değişimi tek yapı ölçeğinde incelendiğinde, konut sahipleri tarafından terkedilen yapıların özgün işlevlerinin dönüşüme uğramasıyla ortaya çıkan fiziksel dönüşümden bahsetmek mümkündür. Bu değişim, yapıların zemin katlarının atölye, üst katlarının da bekar odası olarak kullanılması şeklinde olmasının yanı sıra, bazı yapıların ise tamamen yıkılıp betonarme han binaları olarak yeniden inşa edilmesine neden olmuştur. Çalışma alanında yapılan tespitlerde, zaman içerisinde yıkılmış dar cepheli kültür varlığı yapıların yerine birkaç parselin birleştirilmesiyle gabari ve kütle olarak dokuya aykırı betonarme yapılar inşa edildiği ve Pervititch Haritaları'nda boş parsel olarak görülen yeşil alanlarda, özellikle köşe parsellerde, dokuya uyumsuz apartmanların yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.2). Ayrıca bazı tescilli kültür varlığı yapıların terkedilmiş veya yıkılmak üzere olduğu gözlemlenmektedir. Gedikpaşa'da karşılaşılan yanlış müdahaleler, koruma karşıtı uygulamalar, dokuya uyumsuz yeni yapılar, kültür varlığı yapılarda işlev değişimi, imar faaliyetleri başlıkları altında incelenmiştir.

Koruma Karşıtı Uygulamalar (Niteliksiz Restorasyonlar)

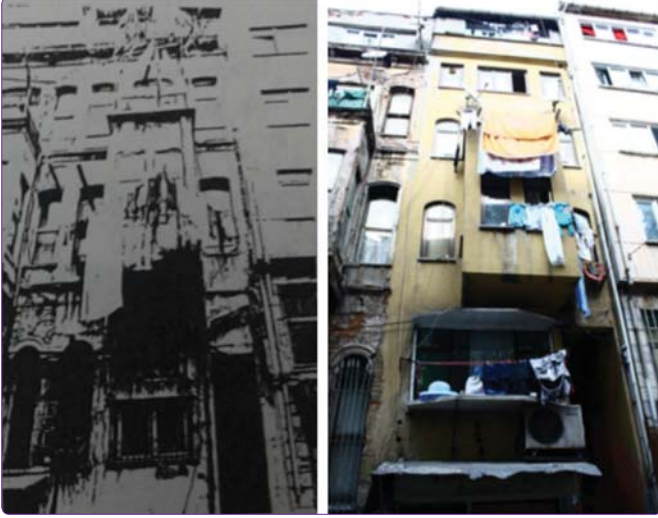
Semtte korunması gerekli kültür varlığı yapılar gerek restorasyon sürecindeki aykırı müdahaleler, gerek basit onarım uygulamalarının niteliksiz malzemelerle yapılmasından dolayı özgünlüklerini büyük ölçüde kaybetmektedir. Ayrıca

geçmiş dönem kurul kararlarından dolayı da birçok yapının yıkılıp yeniden yapıldığı, cephe oranlarının bozulduğu ve iki parselin birleştirildiği örneklere rastlanmaktadır.

Tez çalışması sürecinde Çilavcı Sokak'ta tespit edilen basit onarım uygulamasında, tescilli yapının doğramalarının, cephe elemanlarının yapının özgün cephe düzenine aykırı niteliksiz malzemeyle değiştirildiği ve klima vb. eklentiler yapıldığı görülmektedir (Şekil 31). Söz konusu yapı 2011 tarihli KANİP'te konut alanında yer almasına rağmen otel olarak işlevlendirildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 31. 175 Ada 29 Parselde yer alan tescilli yapının 2014 yılında (a) ve 2016 yılındaki (b) durumu [yazara aittir].

Şekil 32. 174 Ada 3 Parselde yer alan tescilli yapının restorasyon öncesi ve sonrası cephe düzeni, [yazara aittir].

Niteliksiz restorasyon uygulamalarına örnek olarak ise yine Çilavcı Sokak üzerinde yer alan tescilli sivil mimarlık örneği yapının, cephe oranları değiştirilerek 1990'lı yıllarda betonarme sistemde yeniden inşa edildiği tespit edilmiştir (Şekil 32). Yapının kat yükseklikleri azaltılarak, 3 katlı özgün yapının yerine 4 kat ve bir çekme katlı cephe özgünlüğünü yitirmiş bir yapı inşa edilmiştir.

Çalışma alanındaki niteliksiz uygulamalar genellikle, semtin konut işlevinin azalıp ticari işlevin arttığı dönemde kültür varlığı yapıların yıkılıp betonarme sistemde yeniden

inşa edilmesi, ticari işlevin turizm işlevine dönüştüğü günümüzde ise niteliksiz malzemeyle yapılan uygulamalar şeklinde kendini göstermektedir.

Dokuya Uyumsuz Yeni Yapılar

Çalışma alanında tespit edilen dokuya uyumsuz yeni yapılar iki şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlardan ilki geleneksel dar parselasyon düzenine sahip dokuya kütle ve gabari olarak uyumsuz yeni yapılardır. Bu tip yapıların genellikle 1960'lardan 1980'lere kadar inşa edildiği görülmektedir. (Şekil 33).

Gedikpaşa'da tespit edilen bir diğer dokuya uyumsuz yapı tipi, kütle ve cephelerinin doluluk-boşluk oranlarıyla geleneksel yapı cephelerine aykırı olan, cephe süslemeleri kullanılarak tarihi yapılara benzetilmeye çalışılan niteliksiz yapılardır. Bu sınıflandırmaya giren yapılar, çeşitli dönemlere ait bezeme elemanlarının cephelerinde kullanıldığı yapılar olup, hiçbir karakteristik özellik göstermeyen taklit yapılardır.

İşlev Değişimi

Özgün işlevi konut olan geleneksel yapılar, 1960'lardan sonra ticari işleve yönelik müdahalelerden dolayı özellikle zemin katta özgünlüklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Bu tip yapılarda, özgün cephe düzenlerinin vitrin olarak kullanılma amacıyla büyük ölçüde değiştiği, cepheye tabela, tente, kepenk gibi niteliksiz elemanlar eklendiği gözlemlenmiştir (Şekil 34).

Ayrıca gerek farklı kiracıların kullanabilmesi, gerek imalathane ve atölye işlevlerine yönelik olarak iç mekanların yeni bölücüler eklenerek değiştirildiği tespit edilmiştir.

Şekil 33. 196 Ada 30 Parsel (a), 195 Ada 27 Parsel (b) ve 174 Ada 45 Parselde (c) yer dokuya uyumsuz yeni yapılar [yazara aittir].

Şekil 34. 188 Ada 13-41 Parsel (a), 1167 Ada 43 Parsel (b) ve 192 Ada 19-20 Parselde (c) yer alan yapılardaki dönüşüm [yazara aittir].

Çalışma alanında 1960 sonrasındaki fiziksel dönüşüm sürecinde, konut kullanımına sahip geleneksel yapıların yıkılmış ve semtteki kültür varlıklarına ilişkin koruma kararları bulunmadığı için sözkonusu parsellere betonarme sistemde han yapıları inşa edilmiştir. Bu yapılar genellikle sade bir cephe biçimlenişine sahip, kütle ve gabari olarak kentsel dokuya uyumlu yapılarıdır.

İmar Faaliyetleri

Gedikpaşa semtinin günümüze ulaşabilen geleneksel dokusunu etkileyen imar faaliyetleri 1930'lu yıllardan iti-

baren ele alınmıştır. Pervititch Haritaları ile günümüz halihazır haritalarını karşılaştırdığımızda 199, 220, 1166 ve 1167 adalarının semtteki imar faaliyetleri sonrasında şekillenmiş olduğunu söyleyebiliriz (Şekil 35).

220, 1166 ve 1167 numaralı yapı adaları 1934-1946 yılları arasında şekillenmiş olup, sokak açma çalışmaları sonucunda birçok yapı yıkılmış, bahçe içinde bulunan ahşap konakların yerine bitişik nizam apartmanlar yapılmıştır (Şekil 36).

1950'li yıllardaki Divanyolu Caddesi'ni genişletme ama-

Şekil 35. İmar faaliyetleri sonucu değişen yapı adaları.

Şekil 36. 1913 tarihli Alman Mavileri'nde ve 1946 tarihli hava fotoğrafında 220, 1166 ve 1667 adalarının görünümü.

çıyla gerçekleşen imar faaliyetleri sonucunda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi'nin yola taşan dükkan yapıları yıkılmıştır.

Günümüzde çalışma alanında karşılaşılan imar faaliyetleri kapsamında, özellikle Gedikpaşa Cami Sokak kuzeyinde yer alan 1970 sonrası inşa edildiği tahmin edilen apartmanların yıkılıp, ticari ve turizm işlevine yönelik olarak otellerin yapılmaya başlandığı tespit edilmiştir. Yeni inşa edilen bu yapılar cephe kurgusu, kütle ve gabari olarak dokuya uyumsuz taklit yapılarıdır.

Sonuç ve Öneriler

Tarihi çevreler, oluştukları dönemlerin fiziksel, kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullarını yansıtan yerleşmeler olup, korunmalarının temel amacı kendilerini oluşturan bu değerler bütünü'nün korunması, geliştirilmesi ve günümüz yaşamıyla bütünleştirilmesidir. Tarihi çevrelerle ilgili koruma yaklaşımı günümüzde, geleneksel yerleşim dokusuna sahip bu alanları yalnızca fiziksel özellikleriyle bir yapı stoğu olarak değerlendirmenin ötesinde, barındırdıkları değerler bütünüyle korunmasını amaçlayan değer temelli bir olguya dönüştürmüştür.⁸

Çalışmaya konu olan Gedikpaşa yerleşimi, 1960'lerden itibaren özgün konut alanı kimliğini yitirip, ticari alana dönüşmeye başlamıştır. Bu süreçte semtin öncelikle sosyal yapısı sonrasında ise fiziki yapısı dönüşüm geçirmiş, günümüze gelinceye değin semt geleneksel dokusunu büyük ölçüde yitirmiştir. 1999 yılından itibaren ayakkabı atölyelerinin semti terketmeye başlamasıyla, Gedikpaşa yarı dolu yarı boş bir hal almış ve kısmen bir çöküntü bölgesine dönüşmüştür.

⁸ Aykaç, 2009,14-1:1.

Çalışma kapsamında; Gedikpaşa'nın sosyal dokusuna saygılı, mevcut dokunun korunmasına, yeni yapılaşma ilkelere ve zaman içerisinde değişen kentsel dokunun rehabilite edilmesine yönelik öneriler ile semtteki kültür varlıklarının özgünlük durumlarına göre koruma yaklaşımlarının belirlendiği tek yapı ölçeğinde öneriler geliştirilmiştir.

Kentsel Doku Ölçeğinde Getirilen Öneriler

Gedikpaşa semtindeki fiziksel dönüşümün ana sebebi sosyal yapıdaki değişimdir. Yüzyıllar boyunca konut alanı olan semt, kullanıcılarının ekonomik ve siyasal kararlar nedeniyle ticaret alanına dönüşmesiyle geleneksel dokusunu yitirmeye başlamıştır. Kentsel ölçekte getirilen öneriler bölgenin sosyal dokusu göz önünde bulundurularak oluşturulmalı ve uzun vadede yerleşime katkı sağlayacak sürdürülebilir bir planlama yapılmalıdır.

Gedikpaşa'nın kentsel doku ölçeğindeki sorunları genel olarak;

- Yerleşik nüfus azlığı (sabah-akşam yoğunluk farkları),
- Yeşil alan ve kamusal alan eksikliği,
- Boş parseller,
- Terkedilmiş kültür varlıklarıdır.

Tarihi çevrelerde koruma eylemi disiplinlerarası bir çalışma, iyi bir örgütlenme, maddi kaynak ve duyarlı bir kamuoyu desteği gerektirmektedir. Tarihi kent dokularının sağlıklılaştırılması için hazırlanan koruma planları için yapılan ön araştırmalarda alanın özelliğine göre arkeolog ve sanat tarihçisi, mimar ve kent plancısı, sosyolog, ekonomist, çevre bilimci, peyzaj mimarı gibi uzmanların katılımı gereklidir.⁹ Gedikpaşa son 50 yıldır ticaret işlevi oldukça

⁹ Ahunbay, 2017.

yoğun bir semt olduğu için yerleşik nüfus azdır, bu sebeple semt akşam saatlerinde güvensiz ve ıssız bir görünümde- dir. 1960'lardan bu yana ticaret fonksiyonuna sahip yapıların gerekli bakım ve onarımları yapıp özgün işlevleri ile tekrardan kullanılmalari doğru bir yaklaşım olmakla birlikte, Koruma Amaçlı İmar Planı'nda konut alanı olarak önerilen bölgeyi özgün işlevine kavuşturmakta yerel yönetimlere büyük sorumluluk düşmektedir. Tarihi çevrenin bakım, onarım ve sağlıklılaştırma çalışmaları için gerekli maddi kaynağın sağlanmasında yerel yönetimlerin desteği çok önemlidir. Gedikpaşa semtinin günümüzdeki kullanıcılarının içinde yaşadıkları çevreye karşı duyarlılık ve sorumluluk duymalarını sağlamak için belediyenin semtin tarihçesinin önemini vurgulayan çalışmalarda bulunması gereklidir. Bu çalışmalar kapsamında kültür varlığı yapıları anlatan bilgilendirici panolar hazırlanmalı, seminer, sergi gibi interaktif faaliyetler düzenlenmelidir.

Çalışma alanındaki geleneksel yapıların sahip oldukları değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması, yapıların ve çevresinin mekansal değerlerinin yeni kullanıcılar tarafından deneyimlenmesi, yorumlanması ve sahiplenilmesiyle mümkündür. Semtin yakınında yer alan İstanbul Üniversitesi'nin öğrenci potansiyelini değerlendirmek, yeni kullanıcı oluşumunu destekleyecektir. 2011 tarihli KANİP'in plan notlarında yer alan "Özel-vakıf öğrenci yurtları, plan notlarının Konut Alanları, 2.Derece Ticaret, 3.Derece Ticaret ve Konaklama+Konut Alanları lejantında belirlenen alanlarda yer alabilir." şeklindeki ibare semtteki yurt fonksiyonunu destekler niteliktedir. Özgün işlevi konut olan kültür varlığı yapıların öğrenci yurdu, kütüphane, kültür merkezi vb. işlevlerle kullanıma açılması semtin canlılığına katkı sağlayacaktır.

Semtte ticaret ağırlıklı yapı kullanımı yaklaşık olarak 50 yıldır sürmektedir ve göz ardı edilmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ayakkabıcılık sektörünün bölgenin tarihsel süreci içerisinde yerini hatırlatmak ve bu iş kolunda çalışanların semtteki rollerini sürdürmelerini sağlayabilmek adına Balipaşa Yokuşu veya Gedikpaşa Caddesi gibi ana akslarda, zemin katların ayakkabı dükkanı üst katların konut olarak kullanıldığı çözümler üretilebilir. Halihazırda zemin katları dönüşüme uğramış olan yapıların nitelsiz malzemelerden arındırılıp cephe rehabilitasyonlarının yapılması, kullanılacak dükkan tabelalarının belirlenmiş olan malzeme, biçim ve boyutlarda olması, sokaktan algılanmasını sağlamak için cepheye dik olarak asılması önerilmektedir.

1923 tarihli Pervititch Haritaları'nda, Gedikpaşa semtindeki bazı parsellerin ve konutların arka bahçelerinin yeşil alan olarak kullanıldığı görülmektedir. Zaman içerisinde semtteki boş parsellere yapılar inşa edilmiş, yeşil alanlar anıtsal yapı parsellerinin bahçeleriyle sınırlı kalmıştır. Güncel hava fotoğraflarından yapıların parselin bütünü kull-

Şekil 37. Çilavcı Sokak'taki boş yapı parsellerine öneri kullanım [E.S. Aksoy].

lanacak şekilde büyütüldüğü ve arka bahçelerin yok olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise semtte yer alan boş parseller yeşil alan kullanımı için potansiyel oluşturmaktadır. Çalışma alanındaki yeşil alan ve kamusal alan eksikliğine öneri olarak boş parsellerin yeşil alan olarak kullanılması önerilmektedir. Kentsel tasarım ve peyzaj tasarımıyla şekillenecek bu alanlar, yerleşik nüfusun kullanımına açık park alanları olarak değerlendirilebilir. Bu alanlar sosyal ilişkileri güçlendirecek sergi, atölye gibi interaktif faaliyetlere açık kamusal alanlara dönüşebilir (Şekil 37). Gedikpaşa Caddesi ve Bahçeli Kahve Sokak'ın kesişiminde yer alan ve yine otopark olarak kullanılan 21 parselde de bu tür bir uygulama yapılması önerilmektedir (EK-D-1).

Çalışma alanındaki boş parsel kullanımı için diğer bir yaklaşım "infill" olarak değerlendirilmeleri yönündedir. Boş parsellerdeki yeni yapılaşmalar, koruma amaçlı imar planı çerçevesinde, kültür varlıklarını taklit etmeyen ve koruma ilkelerine uygun bir yaklaşımla tasarlanmalıdır. "Tescilli parsellerle ilgili yeterli belgenin bulunmadığı durumlarda tarihi çevreye uygun yeni yapı yapılması söz konusudur. Çevreye uyumlu yapı tasarımı için geleneksel dokuyu tanımak ve bu amaçla tipolojik araştırma yapılması gereklidir".¹⁰ Ayrıca tarihi çevrelerdeki yeni yapı mimarisiyile ilgili olarak, Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler'in (UNESCO, 30 Kasım 1976, Nairobi) Koruma Önlemleri kısmındaki 28 numaralı madde aşağıdaki gibidir:

"Yeni yapıların mimarisinin, tarihi yapı gruplarının mekansal organizasyonu ve yerleşim biçimleriyle uyumlu olması için, yeni yapılarla ilgili kurallar ve denetim sistemine

¹⁰ Ahunbay, 2017.

özen gösterilmelidir. Bu amaçla herhangi bir yeni inşaata girişmeden önce, tarihi yerleşmenin genel karakterini; yüksekliklerin armonisini, kullanılan renk, malzeme ve biçimleri, cephe ve çatı tiplerini, bina kütlelerinin oranlarını, parsel içindeki konumlarını, çevre ile ilişkilerini tanımlayıcı bir kentsel çevre analizi yapılmıştır. Tarihi çevrede yeni yapı tasarımını, geleneksel yapıların biçimsel dilinden bazı elemanları alıp, özgürce kullanmak şeklinde yorumlamak gerekmektedir. Çalışma alanında söz konusu tipte yeni yapılara sıkça rastlanmaktadır ve bu yapılar tarihi çevrede yapay bir özgünlüğe sebep olmaktadır. Bu nedenle tarihi çevrelerdeki yeni yapılar zaman etmeni reddedilmeden, dönemin teknolojisi ve sosyo-ekonomik bağlamı içinde, tarihi sürekliliğe katkıda bulunan yapılar olarak tasarlanmalı, fiziksel ve kültürel özelliklerden oluşan karmaşık bir bütün olan yaşama kültürünün özümsemesi gerekmektedir.¹¹

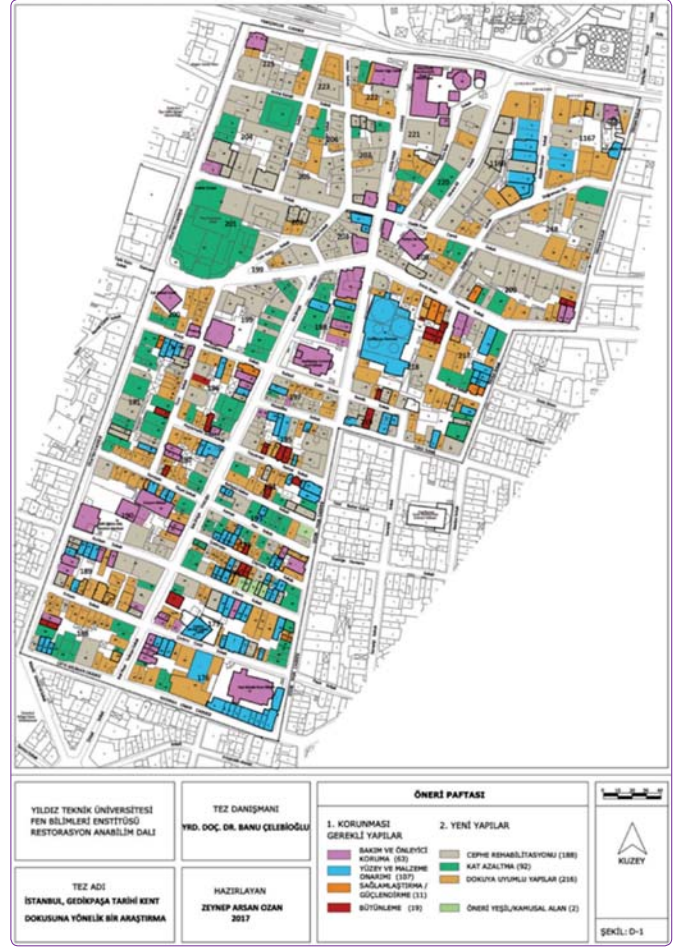
Semtteki bir diğer kentsel doku ölçeğindeki sorun terk edilmiş kültür varlığı yapıların bölgede yarattığı güvensiz ve belirsiz alanlardır. Gedikpaşa'da %3 oranında kullanım dışı yapı bulunmaktadır. Bu yapıların %76'lık kısmını tescilli kültür varlığı yapılar oluşturmaktadır. Terk edilmiş yapıların yeniden kullanılabilmesi için öncelikle taşıyıcı sisteminin, üzerinde bulunduğu zeminin ve malzemesinin sağlamlaştırılması önerilmektedir. Sağlamlaştırmanın yetersiz kaldığı, bir bölümü yıkılmış ya da hasar görmüş olan yapılarda bilimsel belgeleme çalışmaları yapıldıktan sonra, özgün teknik ve malzemeyle bütünleme (reintegrasyon) yapılması, yapının mimari bütünlüğüne tekrardan kavuşturulması açısından gereklidir.

Tek Yapı Ölçeğinde Getirilen Öneriler

Çalışma alanının geleneksel konut dokusu 1960'lardan itibaren dönüşüme uğramaya başlamasıyla kültür varlıklarının bir kısmı bilinçsiz müdahalelere maruz kalmış, niteliksiz eklerden dolayı cephe ve kütle özgünlüklerini büyük ölçüde yitirmiş, bir kısmı ise terk edilmiştir. Ayrıca semtin sosyal ve fiziksel dönüşüm sürecinde, geleneksel yapıların yerini kentsel dokuya aykırı yeni yapılar almıştır.

Tek yapı ölçeğinde Gedikpaşa'daki kültür varlıklarının korunması ve rehabilite edilmesine yönelik müdahale önerileri hazırlanmış, semtteki yeni yapılara içerisinde yer aldıkları tarihi çevreye uyum sağlamalarına yönelik düzenlemeler önerilmiştir. Kültür varlıklarına yönelik müdahale önerileri ve yeni yapılara ilişkin düzenlemeleri içeren öneri paftası (Şekil 38) oluşturulurken tez çalışması kapsamında hazırlanan yapısal durum ve korunmuşluk durumu analizleri esas alınmıştır (Şekil 22-24).

Gedikpaşa'daki kültür varlıklarına yapılacak müdahaleler yapıların değerleri ve mevcut durumları ile doğrudan bağlantılıdır. Yapıların özgün tasarım ilkeleri, bu tasarımların korunma ve değişmişlik oranları, içerdiği özgün ele-

Şekil 38. Koruma Durumu Önerisi.

manların nicelik ve artistik nitelikleri vb. veriler değerlerin belirlenmesinde kullanılacak girdilerdir.¹²

Kültür varlıklarında korumanın uzun vadeli ve sürdürülebilir olmasını sağlayan en büyük etken bakımdır. Sürekli bakım ile yapı veya yapı grubunun özgünlüğü korunacak ve yapının ömrü uzatılacaktır. Bakımdan farklı olarak, önleyici koruma ile kültür varlığında söz konusu olan bozulma ve hasarları hafifletmek amacıyla yapının doğru kullanımına yönelik gerekliliklerin belirlenmesi ve uygulanması amaçlanmaktadır. Tez çalışması kapsamında hazırlanan Yapısal Durum Analizi'nde iyi durumda olduğu tespit edilen kültür varlıklarına bakım ve önleyici koruma müdahaleleri önerilmiştir.

Restorasyonun temellerinden birini oluşturan onarım olgusu kültür varlıklarının özgünlüklerini sürdürülmesinde kilit rol oynamakta olup; sağlamlaştırma, güçlendirme, bütünleme ve yenileme müdahalelerini içermektedir.¹³ Çalışma alanındaki geleneksel yapılarda yapılacak onarımların özgün malzeme ve teknik kullanılarak yapılması önerilmektedir.

¹¹ Tarihi Çevrede Yeni Yapı, 13 Mart 2017.

¹² Özgönül, Madran, 2011.

¹³ Zakar, Eyüpgiller, 2015.

Kültür varlığı yapılar zaman içerisinde eklenen kütle ve katların kaldırılması veya nötr bir yüzeye sahip çekme kat olarak yeniden ele alınması da cephe özgünlüğü açısından gerekli bir müdahaledir. Ayrıca yapılar zaman içerisinde eklenmiş olan tabela ve kepenk gibi niteliksiz eklerin kaldırılması ve gerekli durumlarda cephe kurgusuna saygılı biçimlenişe sahip ekler olarak tasarlanmaları önerilmektedir.

Tarihi yapıların yeniden kullanılmaları, çağdaş yaşamda etkin olarak rol almaları için özgün tasarımları korunarak iç mekan düzenlemelerinde yeni işlevlerin gerektirdiği değişiklikler yapılabilmektedir. Bu değişikliklere yönelik yeni bölücülerin geri alınabilir malzemeyle yapılması, geleneksel yapının plan şemasının özgünlüğünü koruyabilmek adına doğru bir müdahale olacaktır.

Çalışma alanında yer alan kültür varlıklarına ihtiyaç halinde önerilen bir diğer onarım yöntemi güçlendirmedir. Güçlendirme yapılan yapılarda, bozulmuş bir yapı bileşeni, elemanı veya sistemin ilk tasarımından daha güçlü hale getirilmesi sağlanmaktadır. Güçlendirme sırasında, özgün bileşen, eleman veya sisteme ek malzemeler getirilmekte ve özgün taşıyıcılık gücü artırılmaktadır.¹⁴ Tez çalışması kapsamında hazırlanan Yapısal Durum Analizi'nde kapsamlı bakım onarım gerektiren kültür varlıklarına sağlamlaştırma ve/veya güçlendirme müdahaleleri önerilmiştir.

Gedikpaşa semtindeki yapıların %3'ü kullanım dışı yapıdır. Bu yapıların bir bölümü hasar görmüş veya yok olmuştur. Söz konusu yapılarla ilişkin sağlıklı yapısal veriler ve belgelerin mevcut olduğu durumlarda bütünleme (reintegration) yapılması önerilmektedir. Bu yöntem sayesinde yapının mimari bütünlüğü yeniden sağlanacak ve kültür varlığı yapılar kullanıma açılacaktır.

Çalışma alanındaki geleneksel yapılar için önerilen diğer bir onarım müdahalesi ise yenileme (renovation) uygulamasıdır. Yenileme kapsamında eskimiş, özelliklerini kaybetmiş bir yapı parçası, sağlamlaştırılarak kullanımının mümkün olmadığı durumlarda yeni malzeme ve/veya sistem aracılığıyla onarılarak yeni hale getirilmektedir. Yenileme uygulamasında özgün malzemenin korunması söz konusu olmadığından, bu müdahalenin en az ölçüde ve özgün malzemeyle uyum gösterecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.¹⁵

Gedikpaşa'nın geleneksel dokusu zaman içerisinde tarihi çevreye eklenen betonarme yapılarla dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Betonarme yapıların bir kısmı kütle ve gabari olarak özgün dokuya uyumlu yapılar olmakla beraber, bir kısmı da dokuya aykırı biçimlenişe sahiptir. Dokuya

aykırı mevcut yapıların, uygun malzeme ve renk seçimiyle gerçekleştirilecek cephe rehabilitasyonları, gerekli durumlarda kat azaltma ve doluluk-boşluk oranlarına yapılacak doğru müdahalelerle tarihi çevreye uyumlu hale getirilmesi sağlanabilir. Tez çalışması kapsamında hazırlanan Korunmuşluk Durumu Analizi'nde dokuya aykırı olduğu tespit edilen yeni yapılar cephe rehabilitasyonu, 6 ve üzeri kat sayısına sahip, geleneksel dokunun gabarisine aykırı yeni yapılara ise kat azaltma müdahalesi önerilmiştir.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. (2017) Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul, Yem Yayınları.
- Anonim. (1974) "Gedikpaşa Yangınları", İstanbul Ansiklopedisi, sayı 11, s.6080.
- Anonim. (1974) "Gedikpaşa Ermenileri", İstanbul Ansiklopedisi, sayı 11, s.6073.
- Anonim. (2000) Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.
- Anonim. (2003) 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, İstanbul Planlama ve İmar Müdürlüğü Yayınları.
- Basut, S. (2002) "19.yüzyılda Batılılaşma Etkisinde bir Osmanlı Senti: Kumkapı", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Cezar, M. (2002) Osmanlı Başkenti İstanbul, İstanbul, Ekav Vakfı Yayınları.
- Ergin, O. N. (1934) İstanbul Şehir Rehberi, İstanbul, İstanbul Belediyesi Yayınları.
- Eyice, S. (2006) Tarih Boyunca İstanbul, İstanbul, Etkileşim Yayınları.
- Hürel, H. (2016) Efsanevi İstanbul Yarımadası, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Nokta Planlama Mimarlık Arşivi. (2014) "Eski İstanbul Haritaları", İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2015) İstanbul'dan Sayfalar, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Özgönül, N. ve Madran, E. (2011) Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, İstanbul, Mimarlar Odası Yayınları.
- Zakar L. ve Eyüpgiller K.K. (2015) Koruma Teknik ve Yöntemleri, İstanbul, Ömür Matbaacılık.

İnternet Kaynakları

- <http://eski.istanbulium.net/post/143991443191/hava-foto%C4%9Fraf%C4%B1-beyaz%C4%B1t-ve-s%C3%BCleymaniye-%C3%A7evresi>, (Erişim tarihi 13 Mart 2017)
- <https://www.flickr.com/photos/urbantypoon/4836709645/in/photostream>, (Erişim tarihi 13 Mart 2017)
- http://historiccities.huji.ac.il/turkey/istanbul/maps/braun_hogenberg_1_51.html, (Erişim tarihi 13 Mart 2017)
- <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>, (Erişim tarihi 13 Mart 2017)

¹⁴ Zakar, Eyüpgiller, 2015.

¹⁵ Zakar, Eyüpgiller, 2015.